

ginta vertunt: ὁ μέλλων τὸ μάτια κέντος χρύσασσα, qui habet magnum cētum opprīmēre, scilicet istum pīsem

Hunc igitur sensum ex hoc versiculo exprimimus: Qui maledicunt diē, qui satis parati sunt animo ad suscitandum crocodiliū, maledicunt et nocti natalis mei. Porro gentes, quibus satis est animi ad suscitandum crocodiliū, et maledicunt diē, sunt hinc ēthiopes, vel gentes ēgypti superioris.

Aha pariter nota eis gentes distinguunt, adeò illarum propriis, ut alii planc non conveniat, neque illa animi obseruit, quid crocodiliū excitare non verentur. Bellua est ampliata, noctem agens in Nilo, diem in ripa: si autem qui bellua excitat, raro non ejus præda fit. De piscatō crocodiliū, vel de certamine cum terribili hinc bellua loquens Jobus, ai^t; 40, 27, 41, 1: Pōne super eum manum tuam, si andes: mēnto belli, nec ultra addas lōgu; neque ulterius illum lassescere vels. Ecce spes ejus, qui feram adagere, frastabatur eam. Non quasi crudelis suscitabo eam; qui enim resistere potest vultu meo? ēgypti profecti ita metebant crocodiliū, ut nihil super. Divinis honoribus illum colebant, feruntque, Arētimidorum quedam grammaticum, invento dormiente in arenā crocodiliū, adeò ejus aspectu horruisse, ut improvisa statim sciencia omnis oblitio, inō et dementia virum peperit.

Vērum ēthiopes vel Atlantes crocodiliū ita non metebant, ut vel illos excitarent, interferente, caribū eorum vescerentur. Docet id Psalmista: Tu confregisti capita draconis (Leviathan), dilectis eam escas populis ēthiopis, vel Clus, Thetad Herodotus, l. 2, c. 69, circa urbem Elephantinam, in ēgypto superiori, nebus nullum cultum exhiberi crocodiliū, sed et interfici belluam, et in cibis servari. Ea urbs proprie sub tropico jacet, ubi fortē sedes eorum sit, qui solem maledicunt, prosequuntur. Infra Elephantinam est Tentura, urbs ad Nilum, quorum cives crocodiliū aggrediebantur, trahacabant, comedebant. Ita crocodiliū asperguntur, ad cibos pīsum remītēbant. De Tentura afflābit Plinius, l. 9, c. 15: Tentri nascentes tuto sunt crocodiliū terti, ut vocem quoque bellua. Quin et vis naturalis quadam his genibus ad fugandos crocodiliū, ut Psyllis adversi angues, tribuebat. Sed popularē hanc opinione Seneca ridet, l. 4 Quæst. natural.: Nec illos (crocodiliū) Tenturi generis aut sanguis proprie superant, sed contempti et temeritati. Ultra enim insinquantur, tūgientes injecto trahunt laqueo; plerique percuti, quibus minus praesens canimus ad persequendū veteres intelligere, qui suis imprecacionibus efflēre posse praedixerint, ut soror felicior infelicer, fausti infantiae dies nunc advocarentur, nunc abigerentur, et qui mercede ad hoc conducebantur, ut maledicenter iis diebus, in quibus inimici aliquid mollebantur, ne quid eo die ex votis succederet. Quale exemplum habemus, Num. 22, ubi Balacus, rex Moabitarum, Bileamum harilium mercenarii, ut populo Israelitico malediceret, a quā imprecacione putabat illus populi vires infirmari. Iur. Conf. Joan. Frid. Wicmannianus dissertat. 2 de Maledicitione diē, Viteberg. 1712, repetit in novo Thesaurus theolog. phili. t. 1, p. 785, seqq;. Hariolos significavit et Chalcides haec sua interpretatione: Qui maledicunt diē, qui parati sunt suscitatō crocodiliū, maledicunt nocti conceptionis vel natalis mei. In Ilmā vivens Jobus res ēgyptiorum ignorare non poterat.

His artibus insulani in Manilius venantur crocodiliū. Sunt apud illos audaces ut solū homines qui soli per se aggreditur bellum quamquam interdum adeo immānem, ut bovi non cedat. Manum sinistram usque ad cubitum munimur chirothecā; manus alterā levant hoculum pede longum utrinque acutum; alia curvum; atque ita demini accincti annem propterea subueni usque ad pectus. Crocodiliū vix a hominē intueretur aquam ingredientem, statim faciūs hianthūs invertit in illum. Venientēs operiēs huius dexteram manum protendit, quam adflectit rigore oris, prohibeque ne claudatur. Alterā internam partionis replicatis oculis bellum erit, et manum portianas. Porro crocodiliū lacertia handi absimili est, squamus tegitur adeo firmis ut vulneri nisi sub ventre et collo nullus sit locus. Multa parit ora dura nec ad lapidem illis illata, capite ut forat sabulo ad annis rīpas infodit: quo scilicet calore et humore, rerum omnium principis, illa pervadentibus tandem pullus excluda-

grandem, cuius infra, capite quadragesimo, fit mentio, Aquila: Of περιπεντακόνιν θέρισμα Λεβιάθαν, qui partur. Alia plura de crocodiliū sunt in tom. 1, pag. 545, 546 Itiner. Maundrelli ad Indos.

Septuaginta legunt: Maledicūt ei, qui maledicūt diē, qui habet magnū cētū opprīmēre: hoc autem communiter Patres exponunt de Iesu Christo, a quo Leviathan vel diēs opprīmēndus erat. Hæc tamen interpretatio allegorica esse potest, non littoralis. (Calmet.)

¶ ¶ ¶ qui diē exsecrāntur aliqui putant esse tales, qui præ malorum gravitate vitam sūnt exsecrāntur, et se diris devoyent. H̄i επ̄ pro νη̄, natali suo, positum volunt. Sed quid alterā versis hemistichiō certum hominē genus designetur, tale sūnt dubio et in hoc pote intelligendum. Quale verē discentiū, sunt, quiccertos populos significari potest, quo tradunt veteres solem orientem exsecratos esse. Veluti Atlantes, de quibus Herodotus, lib. 4, c. 484: Ἀταράντες (al. Ἀταράνται) εἰ δύνανται εἰς μέσον τῆς θάλασσας τὴν ὑδρίαν τοῦ ποταμοῦ Εὐρώπης, καὶ προς τούτα τὰ θέραπον λαζαροφύτευσι, καὶ σχίσαι τούτοις τὰ νέαρα πάνθεα. Τοῦτο εἴ τις ξενίαν ἀντέτινε, τὸν ἄνθρωπον, τὸν γένος τούτου. Que sic Latinē expressit Plinius, Hist. Nat. l. 5, c. 8: Atlantes degeneres sunt humani tuam, si credimus. Nam neque nominiū ullum inter eos appellatio est, et solem orientem occidentemque dirā imprecatō contentur, ut extitit ipsi agrisque. Similiter Nicolaus Damascenus apud Stobaeum, serm. 42: λαζαράντες (al. Ἀταράνται) οἱ δύνανται εἰς μέσον τῆς θάλασσας τοῦ ποταμοῦ Εὐρώπης, καὶ προς τούτα τὰ θέραπον λαζαροφύτευσι, καὶ σχίσαι τούτοις τὰ νέαρα πάνθεα. Et quia xaini ἀντέτινε, τὸν ἄνθρωπον, τὸν γένος τούτου. Theodotus: Qui parati sunt ad exceditum Leviathan. Que verba Arabi sic reddunt: Qui parati sunt ut veniant ad seruum nostrum. Hariolos existimavit significari, qui magico suo carmine demones evocant, ut ad nostrum seruitum præstis adint. Sed redamus, ut arba hebraica, eorumque interpretationem eam, in quā reliqui veteres consentiunt: Qui parati sunt, suscitate Leviathan. Quod ali alteri explicant. Quidam, Aben-Esra memorat, ut natus referunt, qui in naufragio dirā exsecrator diē, quo natus sunt ingressi, quin mox videantur devorandi a bellū maris. J. II. Ursinus in Aialect. SS. t. 1, p. 406, et t. 2, p. 19, existimat opinionem vulgo fuisse, Leviathanum suscitatum turbines tempestatesque ciēs; tum quassari terram, et maria tolli in fluctus; quoniam Graci Neptūno adscrībent causas terrenas motūm, unde et Sistichon dicitur est; et Sicuti putabant. Encelado in latu se movente, concuti Eheim ignes evomerere. J. II. Māius in Observat. SS. part. 5, p. 2, seqq. Leviathanum, cuius h. l. fit mentio, in colo existimat quadrūnū, eundemque designari λαζαράνται, quem scriptor noster, c. 26, 15, de cœlo verba faciens επ̄ πλανήτη appellat. Hunc λαζαράνται quodam suis incantationibus suscitate auros esse, hoc est, magis artibus oculi ordinem turbare, dirā imprecatō ad suam voluntatem flectere sidera, credebat deducere. Fuisse enim, qui proprie potestatis subiectas constellations crederent, qui humani in terram devocarent, loco que Orientales, ut excitator hujus appellari omnino potuerit dīs quilibet maxime noxiū, et veluti terribilis monsrorum productor. Ius certè si matem suum appellebāt excidat noster, in affectum, quo crapiebat animi, insigniter congruat, multoq[ue] erit fortis, quam τοις επ̄ πλανήταις quidquid tribui queat in excidante premendō Leviathan, artis atque facilius. Quia nefastum diem eum et perniciōsum, ultra emolum omnem, sentiebat, unum etiam illud nunc chabuit opitabile, ut ratione quā dēmūnū cumque posset excludi, nec unquam ingrūisset. Non infor, si sensus teneatur, quem dixi, vīsum iri nūxum vocū in hoc versu soluōem, et propter interruptū, inō subtiliēganda esse nonnulla que totidem verbū ītexta non leguntur. Atq[ue] in ore hominis, cuius līberū imperat assūtissima tornū, quis miraretur, cūdīrū minīmū coherenceat, nū apta satis sermoni et tranquillū aq[ue] ordine loquuntur? Malūnus tamēcum Schultens hac verba ad noctēn referre, poscent id orationis serie. Omnes astrorum lucem et speciem obseruari vult ab illis inauspicate noctis dēmā caligine. Sic et Alexandria: Στρατόν περὶ λαζαράνται, τελεbretur sidera noctis illius.

¶ ¶ ¶ τὸν νεφέλην, τελεbretur sidera noctis illius. Vulgata vetus reddidit, Hieronymus: Osteobretur stelle caligine ejus. Subaudiit ante επ̄ πλανήται prefigū, η, ut id quidam male. Οὐαὶ πλανήται, expectet lucem et non sit, atq[ue] offundatur tenetris, ut unquam adveniat dies. Eternam optat esse noctem illum, cui nulla successat dies, cuius splendorē depulsi tenetis aliquid ager animus habeat mororis levamentū. (Rossmüller.)

COMMENTARIUM. CAPUT III.
469
ratū sunt excitate Leviathan; Symmachus: Οι μελῶν, δερπάγει τὸν Ασυρίαν, qui habent suscitate Leviathan;
Theodotus: Οι ἔρωις ἐποντοι δρακόντες, qui prompti sunt expērīfacere draconem, scilicet balenam proprio nomine Leviathan appellatam; qua vox Hebreiō so- cīc: ατεν ερων significat, quia scilicet ingenti suā mole ac magnitudine ita pisces omnes superat, ut integer quodammodo mons pisces videatur. Hoc igitur modo Leviathan accipiendo alludit ad istūmodi celi capturam, cui nautae et pīscatores intenti male dicere solent diē, tanquam pīscationi maximē incon modo; quod petit Jobus ut die nativitatis sue secum potius maledicunt, utpote longē magis infornato, quām quo ipsi sperata pīpra frustrantur, vel minus cauti ad illam propius quām par est accidentes, pīpra facti mālē perent. Ubi ad maledicōrem mores apīssimē notat S. Thomas, quod illi qui hūjusmodi magos pisces pīscantur, de nocte eos invadunt in tenebris; et idē, quando dies incipit apparet, maledicunt diei, quia per hoc corū opus et intentio impeditur; scilicet non idē maledic ore in dies postulant, ut tali constructione infinitivas ante se ἡ ha- beat, et dicant: Περὶ τοῦ πλανήτα τοῦ Ασυρίαν. Ac speciatim τὴν constantem cum ἡ construi, docent loca infra επ̄ πλανήται, 21, 28; Deut. 32, 35; Proverb. 24, 27; Esth. 5, 14, 8, 15. Sejungendum igitur επ̄ πλανήται in constructione a sequente επ̄ πλανήται non pro infinitivo habendum, sed pro forma participiali (pro πλανήται), suscitate, et Theodotus: Οι ἔρωις ἐποντοι δρακόντες, Σύρος: Οι παρατηται επονται Ασυρίαν, et Theodotus: Qui parati sunt ad exceditum Leviathan. Que verba Arabi sic reddunt: Qui parati sunt ut veniant ad seruum nostrum. Hariolos existimavit significari, qui magico suo carmine demones evocant, ut ad nostrum seruitum præstis adint. Sed redamus, ut arba hebraica, eorumque interpretationem eam, in quā reliqui veteres consentiunt: Qui parati sunt, suscitate Leviathan. Quod ali alteri explicant. Quidam, Aben-Esra memorat, ut natus referunt, qui in naufragio dirā exsecrator diē, quo natus sunt ingressi, quin mox videantur devorandi a bellū maris. J. II. Ursinus in Aialect. SS. t. 1, p. 406, et t. 2, p. 19, existimat opinionem vulgo fuisse, Leviathanum suscitatum turbines tempestatesque ciēs; tum quassari terram, et maria tolli in fluctus; quoniam Graci Neptūno adscrībent causas terrenas motūm, unde et Sistichon dicitur est; et Sicuti putabant. Encelado in latu se movente, concuti Eheim ignes evomerere. J. II. Māius in Observat. SS. part. 5, p. 2, seqq. Leviathanum, cuius h. l. fit mentio, in colo existimat quadrūnū, eundemque designari λαζαράνται, quem scriptor noster, c. 26, 15, de cœlo verba faciens επ̄ πλανήτη appellat. Hunc λαζαράνται quodam suis incantationibus suscitate auros esse, hoc est, magis artibus oculi ordinem turbare, dirā imprecatō ad suam voluntatem flectere sidera, credebat deducere. Fuisse enim, qui proprie potestatis subiectas constellations crederent, qui humani in terram devocarent, loco que Orientales, ut excitator hujus appellari omnino potuerit dīs quilibet maxime noxiū, et veluti terribilis monsrorum productor. Ius certè si matem suum appellebāt excidat noster, in affectum, quo crapiebat animi, insigniter congruat, multoq[ue] erit fortis, quam τοις επ̄ πλανήταις quidquid tribui queat in excidante premendō Leviathan, artis atque facilius. Quia nefastum diem eum et perniciōsum, ultra emolum omnem, sentiebat, unum etiam illud nunc chabuit opitabile, ut ratione quā dēmūnū cumque posset excludi, nec unquam ingrūisset. Non infor, si sensus teneatur, quem dixi, vīsum iri nūxum vocū in hoc versu soluōem, et propter interruptū, inō subtiliēganda esse nonnulla que totidem verbū ītexta non leguntur. Atq[ue] in ore hominis, cuius līberū imperat assūtissima tornū, quis miraretur, cūdīrū minīmū coherenceat, nū apta satis sermoni et tranquillū aq[ue] ordine loquuntur?

Quā sidera excitatō vīce Thessala

Lamēcum de cōsidero. Cujusmodi loca pura alia concessit Māius, quibus suam interpretationem commendaret, quam tamen auctori suo reñegandū putamus, quoniam plāne arbitriā taurū sumat, τελεbretur sidera noctis. Magis probari possit, qui de illo hominē genere cogitant, qui suis artibus serpentēs exantant et si suis latibulis evocant, eo consilio ut in unum locum coacte tollant. Haec verba pertinent ad describendū magnitudinem operū, quod ab istis incantatoribus perpetrari possunt, ut sensus hic prodeat: Utinam istum diem mematale dirīs devovere perittimū quāque in lice exē- grandī arte. Ia et Doederlein: Εxītātō Leviathanis, exercitātissimū incantātorū. Summus artīx habet, cui parat immānsimē bellū. Sensus: Η Magorum perittimū notē diē, quā natus sum, nō cōtem nec fallat imprecatō. Sed communi hīc vītērum interpretationē, quā verba επ̄ πλανήται, verē solent: Parati ad suscitatō Leviathanem, recēt opīs, post Ludovic. de Dien. A. Schultens atque Aurivilius, non ferre illum pīsum Brēhāniū, ut nec Chaldaismū, nec Syriasmū, quā linguae omnes

inveniuntur, quia vel nevum in eo notent, qui possit reprehendit, siquidem totus pulcher est, splendidus, proficus, salutaris; at dum vile ipsorum opus et quaestuarum intentionem impedit, idcirco illi maledicunt, illumque maleficore atrociter proscindunt, et quia ipsorum avaritia non servit, et proposito non obsequitur, id est acerbiori vituperio illum infamant. Quare cum optimè noster Jobus quam sit temeraria illorum maledicentia, que vel innoxios culpat, quia ipsum scopo, scilicet avaritiae aut ambitioni, eti si justissime non faret, ad acerbiora exose sibi noctis viuperia non advocat obscurae noctis viuperatores, sed quibus inculpato et preclaro munero dies nocte, dum prae-
lustribus radiis ortum opus et scopum impedit.

Alli vocem Leviathanum cum Chaldeeo, Rabbi Kimchi, Vatablo et pasim recentioribus interpretantur lamentationem seu luctum suum, uti videre est apud Pagnum in voce τίνη lava, et apud Guidonem Fabricum in Lexico Syrochaldaeo in voce τίνη leva; aliusque Jobum hic illudere ad veterum tibicens, planctores ac planctrices quas Nominius Marcellus, Festus Ponponius et M. Varro praeficias vocant, eò quod plancti praeficerentur, de quibus vide Jeremiam, cap. 9, vers. 47, et ibidem Cornelium nostrum, aliquos interpretantes et Pinedam cum Sanctio ad hunc locum.

Ego autem secundum litteram hoc loco existimo metaphoricum Leviathanum capi pro diabolo, ita ut qui patrati sunt suscire Leviathanum, idem sit quasi dicat: Qui ex impatiencia vel desperatione parati sunt dæmones invocare, ac diras ciere, huic mecum diei nativitate et nocti conceptionis meæ maledicent. Omnia enim sic optimè coherent, sensus est simplicissimus, qualis in aliis sacra Scriptura metaphoris. Atque huic expositioni faveat Lyrans ad hunc locum his verbis: «Per Leviathan intelligimus diabolus, quem suscitare, habent mali homines ei obedientes, qui quasi dormientem excitant, dum ex se et non ex illius suggestione peccant. Tropologicè S. Gregorius, lib. 4 Moralium, cap. 24: «Omnes, inquit, qui ea que mundi sunt mente calcant, et ea que Dei sunt plenâ intentione desiderant, Leviathan contra se suscitant, quia ejus malitiae instigatione sua conversations inflammant.» Hac vide fusiū a sancto Gregorio loco citato deducta, ubi eleganter ostendit diabolum quieto quasi jure possidente illos qui sponte sua uitii se dedunt, eos vero maximè impugnare consuevit, qui celestis rebus expoliti sunt, et singulari animi voluntate cum Deo copulantur. Idem argumentum pulchrè tractat Origenes, homil. 2 super cap. 4 Exodus, id ipsum probans exemplo Pharaonis Israhelites persequentes, quando ad sacrificium Deo offerendum abeundi facultatem sibi fieri postulabant; similiter homil. 5 in Exodus, et homil. 12 in Numeris idem confirmat exemplo Idumeorum, uti et Jobi lib. 1 in Job. De cædem re lege S. Basilium, homil. 7 in Psal. 29, et epist. 79 ad Eustachium; et sanctum Chrysostomum, homil. 5 in cap. 6 Isaiae; item S. Hieronymum lib. 2 adversus Pelagianos, et epist. 1 ad Demetriadem, et lib. 6 in cap. 14 Isaiae; neconon S.

Augustinum, sermone 18 de verbis Domini in Mattheum, et sermone 83 de Tempore.

VERS. 9. — OBTENEBRENTUR STELLE CALIGINE EIUS : EXPETET LUCEM, ET NON VIDET. Pergit nocti conceptionis sue maledicere; et sicut versus septimo ab eis removet externa quaecumque ornamenti, quae vel ob festa nuptialia, vel ob faustum magni alicuius principis ortum, vel ob insignem quam victoriā, aliante ob causam, festivis ignibus, genitibus epulis, choreis ac tripudis, aliisque letitia signis et populi plausibus noctem aliquam celebrem reddere conseruerant, ita nunc naturalibus quoque illam splendoribus, a luna stellarumque luce prominantibus, frustari ac penitus desitum postulat, necnon tam densa caligine obtenebrant, que nulla luce pelli aut dissipari valeat, adeoque perpetuis teterminis tenebris obducatur, quibus nulla unquam amplius succedat dies, que negro aliquod animo mortuorum levamentum adferre possit, unde non plenam duntaxat lucem, qualis ab exerto iam sole orbi affulget, sed imperfectum quoque et diuīam, quibus alia aurora diffunditur, prorsus excludit. Porrò per tantum hanc obscuritatem non solum patitur et intenditur exterior illa tristis et horrenda tenebrarum opacitas, quae a densissimis nubibus existit, sed omnimoda etiam rerum omnium calamitas, et interior animi obnubilatio, tristitia et afflictio significatur, phrasi scilicet Hebraicæ, quæ sicut per lucem omnia bona, ita per tenebras omnia mala intelliguntur.

Argutè locum hunc Celada noster in cap. 5 Tobie vers. 6, § 119, expendens: Nescio, inquit, an satis idoneè haec dixerit Jobus, et calamitate turbato haec verba minus consulti excederint. Porrò cum nos tenebris constet, et ejus essentia, qualis quilibet sit, de tenebris subsistat, nil tam noxium et extiale erit nocti quam albicans aurora lux, que ejus interitus præsumunt, et nitidus fulgentis sole exortus, cuius splendoribus nos occidit, perit et tumulatur. Ergo felicitatem illi nocti apparetur, non dirè maledicti, dum exoptat, ut nos illa solet non videat, nec ortum surgentis aurora; sic enim diuturniore in suo esse durationem exoptat, et esse illius noctis altius fundat. Haec exercitio dira? non benevolio beneficio, et boni imprecatio? Nisi fortè aliquorum esse, adeò est vile et contemptum, ut nil appetari possit illi aque infestum ac dirum. Verum validè fallor, nisi spei molestias luculentier hoc loco Jobus exaggerat; scilicet nil aquæ felix aut faustum illi nocti evenire poterat, quam lucem surgentis aurora, cuius exortu splendide tumulatur, non videat. At dira maledictio est, quia exosam illam noctem ferit, cum Jobus eternam optat esse noctem, cui nulla succedit dies, ut ad hunc locum peritè Sanctius noster annotavit; quasi dicat Jobus noctem dirè exortatus: Illa mili infesta et execrabilis diem, id est, sum interitum et tumulum expectet, nec illum unquam videat. Nam etsi imprimit esset faustum nocti illi lucem non videre, at tanta est suspense et vanæ spei molestia, tamque

est arcamnosum diu expectare quod nunquam veniet, ut tametsi illud non advenire magna felicitas sit, acerbè tamen expectatione diuturnâ torqueatur. Nempe diu duret felix illa nox exaceranda, dum tamen sue sperate felicitatis spebus exercentur; plus enim molestiarum sentiet sperando, quam gaudi, si uam felicitatem diu possendo.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4 Moralium cap. 24, hec nomihil alter ad pium sensum trahit, ita videlet ut per caliginem levissima quadam delicta atque imperfectiones minime significantur, que viris justis insit, quae procul dubio, divina opitulanti gratia, quæ maxima uita vitium ac supererant, delere facile possent, sed Deo permittente non delent, ne nimis securitate superbiant, et sui cognitionem atque despiciantiam amittant. Et Stella, inquit, hiujus noctis caligine obtenebrant, quando et hi, qui magis jam virtutibus splendet, adhuc de obscuritate culpe aliquip retinetes sustinent, ut etiam magnâ uite claritate luceant, et tamen adhuc noctis reliquias molentes trahunt. Quod ad hoc agitur, ut mens proficiens ad virtutem justitiae sua melius infirmitate roboretur, et inde verius in bonis luceat, unde etiam etiam nolentem parva reprehensibilitate humiliter obscurant. Et a paucis interiectis, quo propositum hoc conferunt, exemplis cap. 25, ibidem aliam hiujus loci moralem adjungit explicationem, per stellas rias sanctos, presertim Ecclesiam carnis suscitata oritur ad contemplandum lumen aternitatis. Pulchrit autem Ecclesia in sacris Litteris aurora comparatur, quia nimur lux ejus adhuc accrescit usque ad perfectam diem, id est futuram beatitudinem, que lux plena iure nuncupatur, quia ibi omnia divino jubare circumfusa resplendent, et celesti lucesplendida coruscant. In hac vero uita liceat lux plena nemini affulget, pia tamen viri aliquid subinde luminiis ex illo splendore trahunt, dum per virtutis exercitationem ac rerum celestium contemplationem nonnulli quodammodo de aeterno illo beatorum gudio prelibant.

VERS. 10. — QUA NON CONCLUSIT OSTIA VENTRIS QUI PORTAVIT ME (1), NEC ASTULIT MALA AB OCULIS MEIS. VERS. 11. — QUARE NON IN VULVA MORTUUS SUM (2), EGREGIUS EX UTERO NON STATIM PERI? VERS. 12. — QUARE EXCEPTUS GENIBUS? CUR LACTATUS UBE-

qui expurgiscitur, et palpebras attollit. Vocantur radii palpebrarum, a crebrâ ipsorum vibratione seu crispatione, τίνη passive sumo, ne respiratur ab aurora palpebris. Sensus est, eam noctem non subsequatur dies, ne aurora quidem. Sol, oculus mundi, oriens, quasi per palpebras suas radios effundit. Porrò, aurora tribuantur penes, Psalm. 159, 9; rosei dñiti in Homere; crines rosei, in Virg. Culice; pharele et laetari, Apul. init. lib. 5 de Asino. (Synopsis.)

(1) NON CONCLUSIT OSTIA VENTRIS, וְלֹא כִּנְתַּתְּנֵת ventris mei, id est, ventris qui me gestavit. Ventris materi, vel uteri mei, in quo scilicet ego jacui, et ex quo prodii, denique, quem ego ad tempus possedi.

NEC ASTULIT MALA, פְּלֹא גָּרְבָּנָה. Ad verb. Et abscondit molestiam, sive laborem, abscondit mei, pro abscondit oculos meas à molestiâ; hyallage. Repete negationem, more Hebraeorum, neque abscondit, etc. Psalm. 1, 5: Ab oculis meis, id est, à conspectu meo, à me. Potest et potentialiter accipi, abscondit et sim, etc. Porrò, ut videre dicunt pro exerciri, et videre facere, pro sentiendum experiri, neque offerre, in dictare, occultare ab oculis, etc., pro curare atque edicare, ne quis sentiat aut experiri. Confer Jer. 20, 18. (Synopsis.)

(2) זֶבַח, zebach, sive matrice, etc. id est, ab eo tempore quo adhuc eram in utero, vel, postea ut de matrice profli. Hoc et seq. versus est uite inuenit de testo, quatuor gradibus distincta; à tempore quo gestatus est in utero, quo emersit ex utero, quo ab obstetricâ exceptus est et quo admota sunt ei ubera.

RIBUS? Eamdem imprecationem eleganti gradatione amplificat, naturae ordinem secutus, à conceptione ad nativitatem, à nativitate ad exceptionem sui factum ab obstetricie super genua (1), et ab hac ad lactationem procedens. Primum enim optat non fuisse conceptus, ne arsumosus, hujus vita mala sustinere cogeretur; secundo, non fuisse genius, aut editus in lucem, sed potius in vulva mortuus, aut saltem edem, quo natus fuerat, dix de medio sublatu. Tertiū conqueritur sibi iam nato solita tenetis atatis subsidia et infanticis infirmitatis fomenta fuisse impensa, quibus ad tantas, in quibus tunc versabatur, miseras et calamitates, mille mortibus molestiores ac graviores, educatur ac lovetur.

EGRESSUS EX UTERO NON STATIM PERI? בְּבִין אֶת וּבְבִין ad verb., ex ventre egressus sum, et expiravi. Plura hic subaudientur. Aut quare ex ventre egressus sum, et non (vel, non statim,) obii. Repeate ḥāz zāvā duas voces נַחֲזֵקָה, prozungen. Heb. : Cur non ē retra exīti, et expirābam. Copulativum enuntiatum pro relativio temporis. Porro, et ḥāz proprio dicitur de morte facilis et placida. (Synopsis.)

Hebr. : Quare provenierunt me (vel, occuparunt, id est, excepterunt, vel, occurserunt, sive obeyerant mihi, gena, sub, obstetrics, curantes novum partum; cumque, pro more, genus excipientis, scilicet ne perirem. Mira hec sunt divinae providentiae et insignia dona, quod testū et obstetricem et matrem pareret; quem tamen Job his convertit in maledictionem.

CUR LACTATUS ERIBERIS? בְּבִין אֶת וּבְבִין, et quid, vel quare, ubera suæ; ubera, que sugerem, vel, ut, sive quod, sugerem, בְּבִין pro hac; et בְּבִין, tva, ut, vel pro בְּבִין. Confer Psalm. 8, v. 5. Ubera, matris, aut obstetricis.

(1) Verbum בְּבִין A. Schultens in animadvers. ad Job. anno 1708 edit. h. I. ex volunt significat capiens, coram stitit, oblitus, et verba haec sic redditum: Quare coram stiterim, et ubera obliterum gena, patri videlicet, ut alludatur ad morem, quo recens nati infantis nutritis genibus impositi patrī offerebant. Nec tamen id mors fuisse, nec verbum hebraicum nilo vel est. Test. loco eodem illo significatu reperi, comprobare potest. Et in Commentario Schultens ipse illam suam interpretationem depositum. Quum verbum illud generaliter ait, prævenit, defonet, significat etiam tenebri aliquem officio et beneficiis, officiose alio occurtere, significat, ut Deut. 25, 5. Neh. 15, 2. Ps. 21, 4. Ita Job gena dignatur officio obseruare, quando se ei, ex utero materno prodemti, subiectum, cumque ne in terra caderet, excepturum. Hieronymus : Quare exceptes genibus. Alexandrinus : קְאֵל וְאֵלֹתְרֵשׁ עַזְרָנָה; Vulgata vetus : Et ut quid constiterunt mihi gena. Syrus : Quare edocuit mihi gena. Arabs : Quare edocuit mihi gena. בְּבִין, gena, ali intelligent obstetricis, que factum utero recente excipiunt, ali patris, coll. Genes. 30, 23, et Iohn Biblicus etiologia, t. 1, vol. 2, p. 272. Sunt, qui hinc verbis resipi putent ad morem pluribus antiquitas populi usitatim, filios, aut quos alere non possent, aut quorum forma ac species minus placent, in agris expopendi, aut alio quovis modo statim opprimendit. Quare pro his, quos patres servatos esse vellent, deam constituerunt, quæ levantis infantibus, ubi primum è materno prodissent utero, Leucanum appellarent. Unde ortum apud Latinos familiari illud : Natos tollere, seu levare. (Rosenmüller.)

Quelques archéologues croient que ces paroles ont trait à l'usage des anciens de mettre les enfants nouveau-nés sur les genoux de leurs pères. Le texte hébreu n'étant pas susceptible de ce sens, on ne doit pas le prêter à la Vulgate. (Drach.)

Verum hic nonnemo tortassé dubitabit ac sciscitabitur, quomodo S. Job istiusmodi vota, quæ manifestam redolent desperationem, aut licet concipere, aut prudenter pronuntiare potuerit, cum, ut verba sonant, adversus Deum murmurare sibiique rem pessimam optare quodammodo videatur, scilicet mortem in peccato originali, et per consequens aeternam damnationem. Cui respondendum est S. Jobum hic tantum arsumas sua cum morte comparare, et hanc prudenter istius praesigere. Istiusmodi enim Jobi vota sunt quasi voces puræ naturæ, quam hic sicut naturales suas affectiones et miseras lamentis exprimere ac deplorare. Abstrahit igitur a peccato originali ejusque prædicta et future vita statu. Non sunt enim verba istiusmodi absolute voluntatis, sed tantum velleitatis indicia seu signa, quippe que continent votum rei jam præterite et irreversibilis, ac proprie impossibilitatis, à qua consequenter quavis conditiones excludi, aut eidem adjici aut subintelligi possint. Postea ergo Job optare se in vulva mortuum fuisse, seclusa scilicet morte in peccato, aut si ab eo per sacramentum ordinarium, aut modum extraordinarium, et Dei clementiam ac privilegium ante mortem, in utero cum Joanne Baptista et Jeremias expiatus fuisse, ac gratia Dei donatus.

Deinde, si dicamus Jobum hic naturæ humanae personam sustinere, et non tam de peculiari sorte sùa, quam de communis atatis illius hominum loqui, facile patet, cur eo modo, quo dixi, abstracta. Cum enim tecum needum ultra essent sacramenta ex opere, ut theologi loquuntur, operato justificantia, sed ad justificationem de necessitate mediū contrito supernaturalis, cuius actus longè difficillimus nobisque admidum incertus existit, requiriatur, cum præterea Deus tunc temporis multò parcias quāmodo gratiam suam clargiretur, et magna insuper mediocrum salutis esset ignoratio, ac proinde millesimus quisque vix salvaretur, aquæ profecto, vel potius multò magis dubium erat, an quis tunc in lucem editus a peccato originali omnino expiandus foret, et ab omni ejus labore emaculandus, et deinceps semper iustitia virtutis, aut certe in illa mortuorum esset, an verò ab originali labo minimè purgandus, et postmodum gravios peccatum, indeque gravius damnans eos, quāsi in sola originis culpâ moreretur; prudenter utique majori malo, periculo ac damnatione minor præsuligunt, juxta communem axiomam, quod ex duobus malis minus eligendum docet.

Merito igitur tot patientissimi Jobi querela probro non dantur, quasi non fuerint impatientie nota, sed calamitatum indicium, quo ejus arsumosus dolor taxetur, ne stolidus insensibilis putaretur. Audi Chrysostomum in Catena hoc ipsum ejus virtutum adserentem: Ac vide, inquit, hominis pietatem, ut irascendum omnem in diem effundat, nec linam hanc transilire audeat, semperque diem ac noctem inquiet: et ceterum: Quia non conclusit ostia ventris qui portavisti me, etc. Ubi nota suspicque viri pietatem et innoxiam irascendum, ut quo in diem ac noctem dun-

taxat maledictorum injurias effundat, neque linea hanc transilire audeat, ne creaturam aliquam injuria capacem injuriis feriat, inquit neque has inanimatas et insensibiles creaturas jactant contumelias ullatenus denonestat, dum frivolum jactatorum scommatum causam consultissime subdit: Quia non conclusit ostia ventris qui portavit me. Nempe dum inane esse probrorum causam ostendit, contumelias fore cassa et irrito effectu nullas declarat. Nam injuria causa est optimus illius astimanda interpres, siquidem infamiam non facit probrosa pena, sed culpis causa. Unde ut rationabilis foret jactata contumelia, quia reatum in nocte non inventi, ubi posset exercere infamie judicium, non modo rei injurias affecta; non infuscat famam, sed illi sponte præbat obsequium; et illitus contumelias honor ipsius honoratur opprobriis, indeque sospes enat, unde credi poterat hanfragum subiisse. Itaque jactata contumelia causa expultrix contumelias est, ac bona fama vindicatrix.

Tropologicus S. Gregorius lib. 4 Moralium cap. 27, quatuor in peccato gradus assignat, conceptioni, nativitati, gestationi super brachia et infants lactationi respondentes: Quatuor, inquit, modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatum in opere; in corde namque suggestione, delectatione, consensu et defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem concensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Unde et illam primi hominis rectitudinem antiquis hostiis quis quantum icithus fregit, etc. Ita S. Gregorius, qui hæc fusius ibidem et cap. 23, 29 et 30, prosequitur ac pulchritudinat.

Non absimilat B. Jacobus in Catholicâ sua Epistola peccati conceptionem et partum describit his verbis, cap. 1, 14: Unusquisque tentatur à concupiscentia sua distractus et illicitus. Deinde concupiscentia vim conceperit; parit peccatum; peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem. Ubi observare est insignem metaphoram ab humana generatione petida, secundum quam mater peccata est concupiscentia habitualis, semem est utilatio seu delectatio, quam in genitri concupiscentia, pater est libera voluntas, proles est ipsum peccatum. Quia proles vel alluc imperfecta est, ut embryo, v. g., peccatum ex indeliberatione veniale, vel omnino formatum, ut peccatum mortale delibera; nepos denique est mors, scilicet aeterna gehenna.

Hinc patet primo, concupiscentia motus sine conceptu et consensu voluntatis nulla esse peccata, tum quia impossibile est visus non allici et communi sensu non moveri, tum quia de ratione peccati est esse voluntarium. De quo vide D. Augustinum lib. 6, Contra Julianum cap. 1. Patet secundo quedam peccata esse naturæ suæ venialia, scilicet ea que non sunt plenè liberata.

Vers. 15. — NUNC ENIM DORMIENS SILEREM, ET SONO MEO REQUIESCEREM. Informat hinc quidam parvulos in sola peccato originali decedentes nullum sentire dolorem. Sed id ex his verbis non convincit. Sensus enim verborum Job tantum est: Si in utero matris mortuus essem, nequamjam has querelas effundens, et omnium nocturnorum more cessum conquestrari. Ceterum an tales parvuli etiam dolorem sentiant, an tantum pena illis sit, quod careant divinâ visione, Patres disputative locuntur, præter unum S. Fulgent, de Fide cap 3 et 4, qui eos etiam dolorem sensus pati, vult esse fidet. Sed alii putant non esse fidet, atque adeo, si sentient dolorem, putatur iste levissimus. Ita D. Augustin, Enchiridij capite 95, et lib. 5 contra Julianum cap. 11. (Estius.)

SOMNO MEO REQUIESCEREM. Adverte mortem hic et alibi passim in Scripturâ somnum et dormitionem appellari. Sic in libris Regum: Dormivit Roboam cum patribus suis, similiter et Jeroboam. Apostolus quoque ad Corinthios scribens ait: Quidam autem dormierunt, 1 cap. 15, 6. Et dormiunt multi, 1 cap. 11, 30. Expressus vero Christus de principiis synagogæ filii jam defuncti loquens: Non est, inquit, mortua puerla, sed dormit, Luke 8, 52; eodem modo Lazarus mortem dormitionem vocat dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum, Joan. 11, 11. Sicut enim somnus ad requiem sensum à naturâ ordinatur, atque adeo vita hominum accommodatus est, ut huc sibi illa transiit non possit, ita quoque mors justorum ad vitam et requiem conductit sempiternam. Unde Spiritus in Apocalypsi beatos vocat mortuos, qui in Domino moriuntur, cap. 14, 15, id est in Dominis sibi quasi dormientes conquietus; quo sensus scilicet B. Stephanus, ut in Actis legitur, obdormivit in Domino, cap. 7, 60. Mortis ergo justorum jure merito somnus nuncupatur, tum proper summan quietem mentisque tranquillitatem quâ in ipsa morte potiuntur, ut dulcem potius somnum capere quā rueri videantur, tum etiam; quia sicut somnus praeterti laboris intermissione et requies existit, ita sancti per mortem à molestis vita hujus laboribus requiescant. Quam ob causam Spiritus ibidem subdit: Ut requiescam a laboribus suis. Hac quies à Psalmista quoque cum somno conjungitur, eliam ait: In pace in idipsum dormiam et requiescam. Quó etiam referri potest illud quod in Deuteronomio, cap. 34, 5, de Moyse dicitur: Mortuus est Moses seruus Domini in terra Moab iubente Domino, seu, ut ex Hebreo ali

sens tempus, quo affligebatur; tunc, (sequens, tunc quies esset mihi), tempus quo hoc primum ei accidit. Non si cubuisse, quietus esset Coe. בְּבִין sep̄ est hypotheticum: rau sepe consequit sequens antecedens. Hanc explicacionem suadet וְבְבִין utriusque col. Decimberet et dormire dicitur, ut et psal. 15, 4, et vigilare de resurrectione, Psal. 17, 15, cuius tempus mœre dicitur Psal. 49, 15.

Et SONO MEO REQUIESCEREM, וְבְבִין שְׁמָרֵשׁ, dormire vel, obdormiisse, tunc quies esset mihi, Quod ad corpus attinet; ne intelligas de animâ. Aperiit hic, ostendit se futura vita secura, de presenti tantum sollicitum fuisse. Nota modum potestim hinc nunc per futurum, exprimi וְבְבִין טְבִיבָה nunc per futurum, exprimi וְבְבִין amat futurum sicut præterit, ut 1 Reg. 8, 4. Verbum וְבְבִין hic in syntaxis dativi casus usurpat, ut Isa. 23, 12 cum casu recto infra, v. 26. (Synopsis.)

NUNC ENIM DORMIENS SILEREM, ET SONO MEO REQUIESCEREM. Informat hinc quidam parvulos in sola peccato originali decedentes nullum sentire dolorem. Sed id ex his verbis non convincit. Sensus enim verborum Job tantum est: Si in utero matris mortuus essem, nequamjam has querelas effundens, et omnium nocturnorum more cessum conquestrari. Ceterum an tales parvuli etiam dolorem sentiant, an tantum pena illis sit, quod careant divinâ visione, Patres disputative locuntur, præter unum S. Fulgent, de Fide cap 3 et 4, qui eos etiam dolorem sensus pati, vult esse fidet. Sed alii putant non esse fidet, atque adeo, si sentient dolorem, putatur iste levissimus. Ita D. Augustin, Enchiridij capite 95, et lib. 5 contra Julianum cap. 11. (Estius.)

transferunt, super os Jehovah, vel, ex oculo Jehovah: ut sit sensus, ac si diceret: Sicut mater dormientia n in sinu suo infantulum solet ore ori suaviter applicato in lectulo reclinare, ita Deum quoque Moysen servum sum charissimum veluti impacto per mortem osculo in sinu Abrahe, quasi quietis lectulo, collocasse. Sunt et alia quam plurima in Scripturis loca quibus mors cum sonno comparatur, ob maximam ad invicem cognationem, quam etiam Ethnici naturae instinctu agnoverunt. Unde Socrates dicens solebat mortem esse similem profundo sonno aut diutinae peregrinationi. Somnus enim profundior non secus ac mors admittit omnem sensum, et animus a corpore distractus aliquando in sumum dominicum redditurus est. Cum ergo mortui sim ad vitam revocandi, jure mortis mors somnum nunquam patraret, presertim jam post Christi resurrectionem, per quam mors superata est, et finem accepti, que aliquo aeternum fuisse duratura. Atque haec est mortis Victoria, et mors mortis, ut Apostolus eam appellat. Quando igitur scriptura mortem somnum vocat, mysterium insinuat, quod Christus, morte sua nostram mortem occidendo, et resurrectione sua vitam nobis restituendo, mirabiliter operatus est. In Christo enim omnes vivificabatur, 1 Cor. 15, 22. Ab hac metaphorâ et veritate Paulus argumentum accipit ad consolandum eos qui defunctos lugent, ut nimis lucuti suorum moderentur consideratione resurrectionis, certò credentes eos aliquid evigilatores, et ad vitam reditores. Similiter S. Ambrosius in Oratione ad sepulcrum fratris sui Satyri, die septimâ post ejus obitum habuit, eleganter ostendit, et probat mortem minime lugendam esse, primum, quia communis est, et cunctis debita, deinde, quia non seruimus hujus seculi absolvit, postrem, quia somni specie, postquam a mundi hujus labore requievimus, vigor nobis vivacior, refunditur. Quem dolorum, inquit, non soletur resurrectionis gratia? quem non excludat mortorem, si credas nihil perire morte, immo ipsius celestite fieri plus percire ne possit. Idem in Oratione funebri in obitu Valentiniiani sic ait: Quero utrum aliquis sit post mortem sensus, an nullus; si est, vivit, inquit quia est, civitâ jam fruatur aeterna. Quomodo enim non habet sensum, cuius anima et vivit, et viget, et remebeat ad corpus, et factit illud cum refusa fuerit reviviscere? Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, 1 Thess. 4, 12. Manet ergo eorum vita, quos manet resurrectio. Quod si gentes, quae spem resurrectionis non habent, hoc uno se consolantur, quid dicant, quid nullus post mortem sensus sit de unicorum, ac per hos nullus remaneat sensus doloris, quanto magis nos consolationem recipere debemus, quia mors metuenda non sit, eo quod finis sit peccatorum, vita autem desperanda non sit, quae resurrectio percutere peratur? Job quoque docet nec mortem timendum, et potius optandum nisi, dicens, cap. 14, 14: Si enim mortuus fuerit homo vixit, consummatis dies vite eius, sustinebo donec iterum flamam. Pulchritatem S. Bernardus epist. 103 quae est ad Romanum Romane

curia subdiaconum: O quam beati, inquit, mortui qui in Domino moriuntur, audientes à Spiritu, ut requiescant jam à laboribus suis, non solum aetem, sed et succedit iucunditas de novitate ac de aeternitate securitas. Bona proinde mors justi proper regnum, melior proper novitatem, optima proper securitatem.

Ex dictis patet primò justorum hominum occasum non tam mortem quam somnum esse, quo nomine à Job aliisque hagiographis antiqui Testamenti, ne in Evangelio et Apostolorum monumentis vocatur et quidem placidissimum, qui totum hominem mirabiliter iucunditate perfundat, et qualis ab Homero dicitur attributus plane νόος, id est inusitatæ et dulcissimæ suavitatis, quem esse dotem eximia felicitas antiqui putaverunt. Quare Hesiodus in operibus boni enumerans quibus homines in aurea aetate perfruebantur, ait illos mori conuiseisse οὐτοις διηγεῖσθαι, ut somno dulci perfusas. Unde natum illud dicitur scribentibus mendacium, et quod cim vellent Ta-probanam insulam pingere ut bedeneum quedam hortum omnium bonorum existimat copia redundantem et eximia felicitate mirabiliter, dicunt homines vite saturos, si occupabere morte voluerint, herbam quamdam apud se natam capere, cui cim indormierint, ζωντες, ut at Diodorus Siculus lib. 2, sine labore, et absque ullo sensu molestiae, veluti suavisimo quadam somno correptos, extingui. Verum nolite fabule, quantumvis concinna atque acutissimo ingenio exigitur, hunc piorum hominum somnum expresserint, quorum anime vere aurea pro taprobiac herbulâ gratiam habent suavitatis conciliariem, cui cim indormierint, iucundissime emorantur; quemque omnino mortem Job censem expetendam.

Patet secundò nullum justis in hac misera vita requiem sperandam esse, sed in alterâ illâ beatâ, siquidem in Apocalypsi spiritus amodo, id est, à tempore mortis, dicit viros sanctos requiectorum esse à laboribus suis, hanc obscurè significans labores usque ad finem vitæ duratores, et optatam requiem à morte et non ante expectandam esse. Vide de hoc argumento plura cap. 9, vers. 18, nota.

VERS. 14. — CUM REGIBUS ET CONSULIBUS TERRE (1),

(1) Pendent hec à verbis, jacent, dormiunt. QUI AEDIFICANT SIBI SOLITUDES, vel, solitaria, vel, destructa; ruinæ, i. e., dirata loca, ut soleat dicitur. Vel, in vastisatis. Edes vel arcus collapsi instanti. In locis deserti et ruinosis, que nulla spes erat unquam cultum iri, sumptuosa edes existant; vel, ut nomen sibi comparent, vel, quid reges, suas opes ut ostentent, res difficile moliantur; vel quid delectentur secessu; vel etiam, quid præceptos montes et loca utiora querunt; vel quia regum sunt civitates condeant, colonias deducere, et desertas terras incolare, regem enim sequitur turba quasi examen. Notat in morte æqualem esse eorum conditionem. Hie refutat prolepsis occulta: Si ab eterno mortuus es, caritrus fuisse vite bonis, etc. Resp. 1^a Bona ista non sunt solida quia mors aeterna. 2^a In tranquillitate illa non sunt partes deteriores ejus qui ista non perceperit, quam illorum qui possederint. (Septuag. alter locum reddunt: Qui gloriantur de gladiis suis.) Nam ἡλίας etiam gladios significat. (Synopsis.)

QUI AEDIFICANT SIBI SOLITUDES. Septuaginta vertunt: מִבְּנָה בְּנֵי נָשָׁר וְנָשָׁר, et ἐργάζοντες τὴν ἔρην,

terre scilicet mortuis quiete dormirem in sepulcro. ἐργάζοντες τὴν ἔρην, consulari, scilicet, ut Hieronymus vertit, κούνιες τῆς τερρας sunt consulari regum et principum, penes quos sunt gubernacula, moderatores et gubernatores rerum. Quo sensu γῆν et inter splendida illanomina comparet, quibus magna rex Isa. 9, 5, celebratus: insignitus Bene Syrus et Arabs: Principes terre, γῆν, κούνιες τῆς τερρας, κούνιες τῆς τερρας, qui aedificant sibi soliditudes, explicant miris interpretatum dissensum. Sunt, qui cogent de seculularibus monumentis, in soliditudinibus extrini soliti. Ila, post Picardam, Doedeerlin, qui aliud putat ad magnifica Egyptianorum principium conditoria, alias pyramides quas deserit locis incredibili apparatu struebant. Cui sententia calcum adjecta Parcas, in commentarij de immortalitate Noctis, etc., p. 455, not. Capillus de praetoriorum, aut vastioribus artibus, unito principiis iniquitati destinatis. Alii notari putant pectoralibus studia, qui honori sibi ducunt, domes illa loca aedificare, ut non sibi habeant, quidquid spatii est intra civitatem mensu insipare molitus, sed etiam in deserto explicitant loca, ad quæ addicitorum superbiam extendunt. A. Schulenus aedificant desolationes positum vestrum, destructionem mortis destruere quasi, et pro sepulcri mortuorum exadiecum monumenta vivorum veluti, in quibus magnificè decumbentes quodammodo immortales facta esse videantur. J. D. Michaelis in Suppl. p. 905, inter conjecturas plures alias, quibus tamen ne ipse multum tribuit, et hanc propositum quæ ipsi verisimilium: Hoc idem esse quod γῆν (soliditatem litterarum B M permutatione), adytæ, templa. Magnifica, inquit, sepulcra, mansioles, templorum nomine dici possunt, et verò pyramides, Pharaonum sepulcra, verissime adytæ sunt, intus in media aliqd adyton habentes, in quo regum corpora deposita. Verterim ergo: Qui aedificant templo, mausolea, sibi. H. A. Schulenus nomine γῆν ex natione Iudea, existimativa palatio regia significari. Recte verb I. Berg in script. Animadvers. critic. in loca quædam Jobi (ad calcem interpretat, tent. Jobi ab II. A. Schulenus et H. M. Balthazar belgicæ versione et notis illustrati), p. 228, monuit, utraque illa vocabula, Aramicum et Hebreum, proprie idem valere, sine ratione idonis sumi. Multo minus autem probandum est, quod ipse propositum, verba hebreo refingenda esse ad Alexandrinam versionem, ἐργάζοντες τὴν ἔρην, hoc modo, quod verit: His qui gladiis gloriantur sibi. Qui quidem sensus quo pacto ex tablula verbis excupi possit, non posse perspicere, ingenio fateor, neque hinc sibi interpretacione adiectum intelligam. Non difficile enim est intellegi, qui lacuum sit, ut in talium cogitationem incidentur. Scilicet videtur ejus menti observatum esse illud בְּנֵי נָשָׁר, Habac. 1, 3, quod post interpretem Syriacum et Pocockium in Not. Miscellan. p. 32, seqq., hanc pauci insolentes interpretant, tent. in quibusdam Lex, heb. exaratum exstat, vox nihil, insolentes se gessit contra alios. Verum hoc etiam admisso, minimè tamen verba illa a Bergio reposita, co ipso voluit modo veri posse, unusquisque Hebreo vel medioevo datus, ipsi intelliget. Ea, quam Latinè expressit, septuaginta Hebraicæ sic exprimitur full: בְּנֵי נָשָׁר, conf. Jerem. 9, 22, 25, Ps. 49, 7, 32, 3. Proverb. 23, 14. Omnino autem Alexandrinum interpretari non velim tantum tribui, qui quin semel sibi persuaserit, vocem בְּנֵי נָשָׁר gladios significare, totius loci sensu utique reddidit. Similis in codice nomine תְּבִרְתָּא, Ps. 9, 7, ad quem loc. not. nostr. conf. Nostro vero loco, præter Alexandrinum, veteres omnes consentiant in lecture et qua nunc in cold. quotquot inspecti sunt omnibus rurum, expriendenda. Hieronymus: Qui aedificant sibi soliditudes. Chaldaeus: Qui fundant sibi soliditudes. Syrus et

cum regibus consulari terre qui gloriantur in gladiis. Expende modo in quo illa duo inter se possint convenire, scilicet aedificare soliditudes et gloriar in gladiis. Siquidem in gladiis gloriar idem est quod de multitudine exercitum extollit, et frequentiam fortisimorum militum ostentare; aedificare vero soliditudes est omni frequentia et auxilio militari penitus destinati, et omni insuper hominum consorio carere. An idem possit esse in regibus et principibus gloriar in multitudine exercitum, quod aedificare sibi soliditudinem; profecto idem prorsus est. Dum enim princeps quisquam numerosissimum conflat exercitum, et forissimum militum delectum facit, copiasque suas in immensus adaget, saepenumero aedificat sibi soliditudinem, et populus ac regni inducit vastitatem, et tandem aliquando ab omnibus derelinquendus, solus Arabs: Qui destruta, seu rotata sibi aedificant. Quod vero Hebreis significaret vastata extruxere, non erat divinandum, sed ex lingue usi definitum. In quo quidem eo minus est difficultatis, quod frequenter phrasis תְּבִרְתָּא, aedificant vastata, occurrit, veluti Malach. 1, 4, Ezech. 36, 10, 53. Esdr. 9, 9. Isa. 44, 26, 38, 12, 61, 4, quibus locis omnibus nulla est dubitatio significari e locutione res collapsa et ruina dejectas resuscitare ac resurgere facere. Quod vero pertinet nostro loco mentio regum et principum, qui ruinas restaurant, sibi, id est, in usum, vel, ut famam suam amplarent, et ad posteros propagarent (conf. Gen. 11, 4), rationes alii communisunt alia. Plurique autem mortis destructionem aqualem insinuari, regum tauræ pauperumque tabernacum aquo pede pulsant. Alii statuunt, tacitum his verbis removeri objectionem, quod si ab eterno mortuus fuisse, carnisvit vita bonis, quibus usus fuerat. Negare ergo Jobum, hac esse bona solida, sive honor spectator summus, in titulis principaliibus, sive voluntas maxima, in palatis extrudiens, sive divitiae opesque (v. seq.). His enim bonis omnes in morte sparant, et qui eis nunquam usus sit, non minus tranquillum esse, quam qui omnia ista possederunt. Alii sic nuntiant, perinde futurum fuisse Jobo, si modò quiesceret, ubi et cum quibus jaceret, cum regibusque splendidis, in omniis abortibus (v. 16). A. Schulenus denique sensum hoc modo concepit: Si recens a metre sepius observatum esse illud בְּנֵי נָשָׁר, hoc modo, quod verit: His qui gladiis gloriantur sibi. Qui quidem sensus quo pacto ex tablula verbis excupi possit, non posse perspicere, ingenio fateor, neque hinc sibi interpretacione adiectum intelligam. Non difficile enim est intellegi, qui lacuum sit, ut in talium cogitationem incidentur. Scilicet videtur ejus menti observatum esse illud בְּנֵי נָשָׁר, Habac. 1, 3, quod post interpretem Syriacum et Pocockium in Not. Miscellan. p. 32, seqq., hanc pauci insolentes interpretant, tent. in quibusdam Lex, heb. exaratum exstat, vox nihil, insolentes se gessit contra alios. Verum hoc etiam admisso, minimè tamen verba illa a Bergio reposita, co ipso voluit modo veri posse, unusquisque Hebreo vel medioevo datus, ipsi intelliget. Ea, quam Latinè expressit, septuaginta Hebraicæ sic exprimitur full: בְּנֵי נָשָׁר, conf. Jerem. 9, 22, 25, Ps. 49, 7, 32, 3. Proverb. 23, 14. Omnino autem Alexandrinum interpretari non velim tantum tribui, qui quin semel sibi persuaserit, vocem בְּנֵי נָשָׁר gladios significare, totius loci sensu utique reddidit. Similis in codice nomine תְּבִרְתָּא, Ps. 9, 7, ad quem loc. not. nostr. conf. Nostro vero loco, præter Alexandrinum, veteres omnes consentiant in lecture et qua nunc in cold. quotquot inspecti sunt omnibus rurum, expriendenda. Hieronymus: Qui aedificant sibi soliditudes. Chaldaeus: Qui fundant sibi soliditudes. Syrus et

divinae irae reservatur, ut miserabilis sine vita concludat. Téstis hujus rei locuples est Xerxes ille regum potentium miraculum, qui tumore et ambitione Persicā vel ab ipsi magnis montibus sibi honoris causa verticem inclinari cupiebat, qui minabatur lumenib[us], qui oceano, quasi natura dominus, vincula injiciebat, duxit ad Thermopylas quingentas et viginti octo myriadas bellatorum, cùm myrias decem hominum milia contineat, quo exercitu nescio an illius unquam maior fuerit. Itaque fluvii exsecabantur, seges agrorum omnis, prata viridia, silvae ingentes, Europe et Asia fructus, ut a locustis numero infinitis consumebantur. Sed quis tandem finis expeditio[n]is? Regis fuga, pavor ingens, dedecus immortale, multorum nullum mors, hostium preda, latitiae et triumphi. Quis unquam adeo in gladiis gloriosus fuit, et tantam sibi adificavit solitudinem? Simile est quod de Attalo Rego Gotto scribit Paulus Orosius circa finem libri septimi, memorans ipsum cum incredibili, Xerxianā vix inferiore, tere mille et ducentarum navium classe Roman contendisse, cùmque jam in littore innumerabilem fortissimorum militum exercitum ad urbem invadendam exposuit, nescio quo panico terrore subito corruptum, et in fugam versus, primā quāque arreptā navi solūm Carthaginem redisse, ibidem continuo militari manu interfectum m̄serinē occubuisse. Ecce ibi Attalum inauditam maximam navium multitudinem fabri- carent. Equid tandem in tanto navium numero princeps potissimum sibi adificavit nisi solitudinem per cogitat moritūrum. Hoc utique quisquis seruā secum et attenta cogitatione pervoluit, et assida meditatione sibi penitus inculcat, conatur imprīmis, quantum mortalis quidem et instabilis hujus vite conditi patitur, ianæ omnes rerum futūlum ac noxiarum cogitationes exclūdere, omnes pravas animi affectiones in gyrum rationis reducere, omnesque morum labes emaculare, et quavis, etiam minimis imperfectiones, quoad cum diuinā gratiā fieri poset, sedulū emendare ac penitus oblitterare studet, ad omnimodam spiritū puritatem et omnis terrena concretionis vacuitatem ac solitudinem cum Jobo mystice suspirans et exclamans: *O utinam dormiens silerem, et somno meo requiescerem, cum regibus et consulibus terra, qui adificant sibi soliditudines.* Quibus verbo arcane quadam ac recondito sensu summa cordis ac vita puritas veluti nativis ac pulcherrimis suis coloribus depicta nobis representatur. Hec est enim veluti quieta quadam dormitio et inquietarum sedatio cogitationum, nec non huiusmodi desideriorum soporatio, que mentem suavissimo quasi somno reficit vegetatque. Hec est item arcana illi solitudo, que per omnigenam immoderantem ejusunque vacuitatem in singulis animæ viribus spiritualiter exturrit; quam illi consultes et reges adificant, qui sane prudentiè consilium omnem ac imperfectionem amoluntur, et impotenter animi motibus impentant, ac super semelipsos censura distractiōnē regnant, prout pulchrit̄ S. Gregorii lib. 4. Mōrarium cap. 28, hunc locum mystice exponit: *Soli-*

*terea doctus à divino Spiritu vates gloriam domūs ingeniosissimè appellat dicens: Ne timeris, cùm dives factus fuerit homo, et multiplicata fuerit gloria domūs eius, Psal. 48, 17. In ejus loci expositione meritò exclamat Chrysostomus: O egregiam sententiam I quæ inquit, philosophie doctrinam omni studio complectendam induxit. Non dixit opulentiam dritum et splendidissima ornamenta, quibus aedes magnificētissimè instruuntur, esse gloriam hominis, sed gloriam domūs. Nam stragulae vestes, aurea mensa, pictura exquisita, fontes, aqueductus, ornata cubilia, et alia hujusmodi, decora sunt domorum, non dominorum. Quid enim illi conferet, quod aures sint columnarum capite, si ipsi caput luteum habeant, et stolidum portant, atque pravis opinionebus ut fuligine tintunt et deformi? Vide hanc fusius longā oratione verē aureā à S. Chrysostomo deductā, ubi pulchrit̄ ostendit non aurum et argentum, sed virtutes veras esse hominis divites, quippe que sole etiam post mortem nobiscum permanent, et aeternū habent, atque ipsiusmet Dei possessiones ditant; terrena vero fluxaque opes praterquam quod nūquam hominem satient, magnis insuper molestiis et periculis circumdate sunt, et in morte tandem possessorem suum deserunt, ipsique perirent, et aeternā non raro perditionis causā existunt. Iste modi ergo divitem hauquāq[ue] reverendum aut in pretio habendum censem Psalmista: *Quisnam cùm interiorit non sumet omnia; neque descendat cum eo gloria ejus.* Id quod ipsem Dei Filius elegans parabolā in evangelio nobis ob oculos ponit, ubi divitem quendam avaram, ardore magno et instabilī cupiditate divitiarum totum in thesauris terrenis congregandis occupatum, acriter reprehendit, ut stultum, cœlestium ignoramus, et prater expectationem ab hoc viā et usūrā fortunā eripiendum; adfert enim de homine quodam similitudinem, qui bonis terrenis circundantes animæ sue latissimè gratulabatur, quod haberet bona in annos plurimos reposita, omniq[ue] merito statim vocat; sive, ut est in Greco, *άζεται, recordem,* sine mente, sine iudicio, insipientem. Quippe etiam sibi perentes prop̄ delicias et longissime vite amonitamē polliceretur homo fatuus, illa ipsa nocte vita et opibus spoliatis fuit: *Stude, inquit, huc nocte animam tuam repetit à te; qua autem parasti cūjus erit?* Lue. 12, 20. Tunc ore sacro, ad suorum omnium documentum, divinum hoc monitum addidit: *Sic est qui sibi thaurizat, et non est in Deum dices.* Hoc est, stultus pariter est, et in nocte rapientis, inquit Beda. Sic cuiilibet accidit, qui congerendis studet opibus, ut suillissimā opinione delusus jucundissime beatissimè fortuna, preter omnium spem, et cūm minimè putat, eripiatur ē vitā, et que seculare ac infiniti prope animi angoribus conquisiverat, aliis fruendo relinquat.*

Ceterum ut ad textum ejusque sensum litteralem, à quo nominis digressi sumus, revertantur, non tam ad domos auro argenteoque referatas, et splendidissimā supellectile rebucentes, quam ad ipsa regum princepsque sepulera et mausolea Job alludit, que me-

(1) Qui nomine נָבָת, v. proced., magnificas se-pulcrorum moles, mausolea, significari existimat, et hoc versus nomine מְבָת, domum, talia sepulcralia monumenta volunt intelligenda, atque alii ad ritum illum veteribus frequentem, quo aurum, argentum, monilia, omnis supellex pretiosa magnatum sepulcris inferri solet, quod hic enuntiat *implore domos sicut argento.* (Rosenmüller.)

ritio etiam domus illorum dici possunt, juxta illud Psalmista : *Sepulera eorum, domus illorum in eternum.* Reges enim ac principes proceres non solum cum vestibus et ornamentis gloriis, sed etiam cum ingentibus auri argenteique et pecuniarum thesauris se peliri olim conveisse manifeste colligunt ex Josepho lib. 7 Antiquitatum cap. 12, ita de Davidis sepulchro loquente : « Sepelivit, inquit, eum filius Salomon Hierosolymis magnificè, præter solemnia illa in regum funeribus, illatis etiam in monumentum ejus maximis divitiis, quarum magnitudinem facile sit conjectare ex hoc quo dicens. Nam post annos milles centrees Hyrcanus pontifex oppugnatibus ab Antiochico cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obsidione solveret, nec calens aliunde sumere, apertâ clavi monumentum Davidis, et prolatis inde tribus talentorum milibus, eorumque parte Antiochico numeratis, oppugnatus pericolo se eximit, sicut et alibi indicavimus. Accursum post multos annos elapsos Herodes rex aedificata apertâ magna pecunia sustulit; ad loculos tamen qui regum cineres continent neuter eorum pervenit, singulari enim arte ita erant sub terram conditi, ut ab ingrediens monumentum invenerit nequeirent, » Ita Iosephus. Sensus itaque hujus loci proprius est iste quem tradit Pineda, quasi Job dicat se, licet in extrema quā premebat, inopinò moreretur, nec divitum principumque; more ullam auream argenteanam supercelustum secum in sepulchrum deferret, non idem tamen minus quam illi, qui potius longe magis iucundè ac pacatè quieturum.

VERS. 16. — AUT SICUT ABORTIVUM ABSCONDITUM NON SUBSISTERET, (1) VEL QUI CONCEPTE NON VIDERUNT

(1) Hebr. : *Aut sicut abortus, sive abortivus, absidus, sive absconditus, non esse, sub amplius nempe, super terram latet vivos.* *Eesse* nictum qui vivit; non esse, qui moritur. Vide Gen. 42, 15, collatum Gen. 44, 20, Psal. 105, 16. Gymnosophista, interrogatus ab Alexandro utrum plures essent vivi in mortui: *Vivit, dixit; non existit esse mortuos.* *Nou esse, in rerum natura, non vivent.* *Aut sicut absconditum et abortivum fit,* i.e., sicut fetus in matrice clausus est. *Sub, quare non, ex partu.* *Ex parte, quare non, ex partu.* Secundum illud, quare non fuit sicut, etc.? *Aut nullus omnino esset, tanquam abortivus absconditus, vel in utero; vel, sub pulvere in serpulchio.* *וְאַתָּה* dicitur, vel, quid in胎fetu sensu corporis opillate, sive obstricta, sunt; vel, quid in eo forma et lineamenta corporis non apparent. Sub, quare non, qui vivus non editur, dici potius *וְאַתָּה*, quod Graeci est *ταπεινός, ἀρ-**σώνα.* Sed mallem *וְאַתָּה* esse, quod in utero animam habuit, sed ibi mortuum est.

VEL, QUI CONCEPTE NON VIDERENT LECHEM. 4 Hebr. : *Sicut infantes (vel parvuli sive pueri) qui non viderunt lucem, id est, non cœlū sunt in lucem, non nati; nam qui nascuntur lucem vident. Aut lux vitam denotat, quam videre dicunt, qui ea fructur; ut Coher. 11, 7, Sir. 22, v. 10. Non ridebunt lucem, sive solum. Psal. 49, 19, i.e., non vivent.* *וְאַתָּה* proprie sign, *parvulus qui, jam atra agere et moliri incipiunt;* hic autem usurpatur per catacresin de infantibus in utero matris extincitis. Hic sign, *pueros mundum editos, ut docent verba seq.; alibi infantes.* Ergo *וְאַתָּה* puer modo concepsit, vel potius à tempore conceptionis et deinceps. Jobus pre impunita mortuus optat, et eximia Dei munera, vitam, ortum, etc., accusat, nempe, tur-

LCEM. Hic idem repetit quod superius vers. 10, 11 et 12, dixerat, nimurum optare se nunquam fuisse natum, sed tanquam fetus immaturum, maternis adhuc inclusum visceribus, antequam in lucem edereetur periisse, aut salem mortuum ex utero prodisse, et illiciō absconditum fuisse, ne miserrima hujus vita male cernere aut sustinere cogeretur.

Allegoricè S. Gregorius lib. 4 Moralium cap. 56, velut abortivos aut fuisse primos illus orbis incolas, qui ante legem datum verum Deum coluerant, et jam in limbo quasi in materno utero absconditi quiescebant, tempus redemptioris et spiritualis ac gloriose per Christum nativitatis prestolantes, quibus Job apponi et aggregari sumumperè desiderabat: « Abortivum, inquit, quia ante plenum tempus oritur, extinctum profutus occulatur. Quos ergo sanctus vir alios abortivos vocat, cum quibus se quiescere potuisse considerat, nisi electos quosque, qui ab ipso mundi primordio ante redemptiōis tempus exorti sunt, et tamen huic mundo semetipsum mortificare curaverunt, qui conscrip̄t legis tabulas non habentes quasi in utero mortui sunt, quia auctorem suum naturali lege timerunt, et cum venturum mediatores crederent, studuerunt summō operē mortificandas voluptatibus, etiam que scripto non accepterant precepta servare. Tempus itaque illud, quod juxta mundi initium mortuos huic seculo patres nostro protulit, quasi abortivi uterus fuit. » Sic illi.

Tropologice Berchorius tres hujus vocis abortivæ tradit Morales expositiones; ac primum quidem per abortivum ait designari mortalem conditionem, quia nimirum vita præsens ei ita brevis et misera, ut quodammodo videatur mori antequam nasci, juxta illud Sapientis, 5, 15: *Nos statim nisi deservimus esse, et id bene potest abortivo assimilari præsertim ob peccatum originale, quo pritis morirum quam nascimur.* Secundo signat peccati infectionem seu operis imperfectionem, juxta illud Numerorum, Num. 12, 11: *Obsecro Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stulte commisimus, ne fiat hec quasi mortua et ut abortivum quod projicitur de vulva matris sue.* Quemadmodum ergo mulier multis variisque de causis abortu patitur, aliquando quidem ex tonitru fragore et subita concussione aut lapidis projectione, nonnumquam etiam ex sanguinis effusione, mutatione, aut intuitione, non raro item pharmaci humanæ industria ad informem fetus vel abdomen vel ante tempus expellendum compositis abortus procuratur, sic etiam haud paucioribus de causis anima spiritalem abortum facit, et boni propositi foetus ex divini Spiritus inspiratione in mentis utero conceptione occidit et suffocat per peccatum, et velut abortivum projicit et abscondit; nonnumquam quidem per diabolice tonitru tentationis, aliquando item per respectum humani timoris a bono proposito resilens, aut salem illud batus hæc dicit, et non ex animo, doloris vi rationis ipsum impeditio. Peccat interim, quia et cor, et lingua, et omnia nostra, Deo ejusque gloria inserire oportet.

(Synopsis.)

equi procrastinas, et tandem omittens, quandoque etiam per sanguinis emissionem, id est, nimiam in res externas effusionem, omnem devotionis ac pietatis succum, quibus conceptus à Spiritu sancto fetus foveri debuerat, evacuans ac perdens, aliquis similibus de causa, quæ vel honorum propositorum obligationem inducent, aut ut ea quis sponte ac deliberata voluntate frangat, efficiunt.

Tertio denique abortivum in meliore parte acceptum designat humilem animi dejectionem, quam aeticis submissionem vocant, quia se pro nihil et abjecto, reputat, et aliis postponit. Quo sensu Apostolus de semetipso dicebat, 1 Cor. 15, 8: *Novissimè autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi, se minimum Apostolorum vocans, et indignum tali nomine.*

VERS. 17. — *Impi cesseraverunt a tumultu.*

(1) Nempe in sepulcro; eni⁹ mentio saltæ implicita facta est versus 15. Sic in Job. 4, 21 *Nodus revertar illuc.*

IMPI CESSARERUNT A TUMULTU. שְׁמַרְתָּן תְּמִימָנָה, *impi* (vel potius, improbi) *cessaverunt terrorem, desisterunt metum, sub facie.* Desinunt alios communere, orben concutere et tremefacere. Desinunt vexare illos qui in sepulcris jacent. (Synopsis.)

Tribus semitibus versiculos causam præcedentium affect, et si sibi melius esset, aut iam inde à matris utero mori, aut simili ac in hac lacrima prodit. Quia qui decesserunt, omnibus hujus vita molestis soluti et liberi sunt, quia immunitate jam suavissem frueretur, ab his tantis, quae nunc patitur, malis liberatus. *כְּאֵל, inter mortuos, 41, vel in sepulcro,* cuius mentio implicita est 15, q. d.: *ibi, inquit, ubi dixi, quod quieetus fuisset.* שְׁמַרְתָּן Aben-Ezra et Ramhan (i. e. Rabbi Moses Nachmanides) hic acceptandum observant per עֲשֵׂת, *factus, irrequeitus, continuo motu metuebat agitatus, a primaria verbi שְׁמַרְתָּן significacione, turbari, oppositum est.* *סְדִיד, sidit,* vid. infra, cap. 54, 29. 1 Sam. 14, 41, et conf. not. nostr. ad Ps. 1, 4. Quod ipsum et A. Schulensis placuit, qui שְׁמַרְתָּן, *commotionem, sensu passivo volvit accipendium, et intelligendum axiætatem tremebundam in querelas cum fragore et frenmitu erupente;* unde verba שְׁמַרְתָּן וְאַתָּה שְׁמַרְתָּן, sic verit: *Ibi irrequeito moto jactati cessant concuti.* Verum quædammodum in dubiis, qui proxime sequuntur, vix exactores et vincit, domini et servi, sibi invicem sunt oppositi, ita hoc quoque versus petunt credibile est voluisse opponere oppressoribus oppresos, quod si retentia vulgaris interpretatione: *Illic improbi cessant a commotione, subdito נְאַתָּה coll. constructione Omittant commotionem, coll. Ind. 9, 9, 11, 15, Isa. 1, 16, id est, desinunt alios communere et vexare, orben concutere et tremefacere. Possit vero et hoc sensu in nomine שְׁמַרְתָּן primaria turbandi significatio spectari, ut tales propriè mutent, qui irrequeiti sunt in turbandis alii, et noctes se dicas in eo toti sunt, ut alii molestiam eruent, alios vexant et oppriment. Nomen שְׁמַרְתָּן aliqui timorem explicant, ex notione verbi שְׁמַרְתָּן, præmetu tremere, expatescere, Exod. 15, 14. Deut. 2, 25, vertutum desinunt a timore, quem alii scilicet incepibant. Sed præstat, hoc nomen commotionis, inquietudinis, vexationis notione h. 1. accipere, qui ipsa infra Vs. 26, cap. 14, 1, et Isa. 14, 5, occurrit, qui postrem loco oportet junctum tanquam synonyma שְׁמַרְתָּן, dotor, et שְׁמַרְתָּן seruitus dura. Hinc Hieronymus: *Ibi impi cessaverunt a tumultu.* Sed Alexandria: *Exi δάσεις οὐκέτι περιείσθησαν, quod etsi vetus Vulgata reddidit: ibi impi deposerunt furorem suum.* Cepit שְׁמַרְתָּן significativa*

et super vires nonnumquam a miseria existigunt. Alii Labores violenter (תְּאַתָּה significatione, quia Cohel, 4, id est, qui ab hominibus duris per imperium et vim impunitur, Ac sanè שְׁמַרְתָּן reliqui omnibus, qui huc occurrunt, locis, est nota nonstantibus. Verum interpretatio antiqui unani consensu pro adjetivo eoperunt, ut שְׁמַרְתָּן si plurals participi passi, sciens Poi. שְׁמַרְתָּן idem cum שְׁמַרְתָּן, quæ est forma participi alterius, 2 Sam. 17, 2, Cob. 1, 8. Utrumque notat fatigatum, defessum. Vertendum igitur: *Et illi quieteque fessi robore,* id est, defecti viribus, quorum robur quasi defatigatum erat molestis et vexationibus eratis et improbis (שְׁמַרְתָּן), qui hic immodiè fatigati sunt, illi suavissem manuscendent quietem. Alexandria: *Exi δάσεις οὐκέτι περιείσθησαν, vulgo vetus: ibi requieverunt fatigati corpore.* Hieronymus: *Et ibi requieverunt fessi robore.* Syrus et Arabs: *Et ibi requie frasurit, qui fatigati sunt in vita sua* (Rosenmüller).

et ibi requieverunt fessi robore. Septuaginta vertunt: *Εξι δάσεις οὐκέτι περιείσθησαν, έξι δάσεις οὐκέτι περιείσθησαν τῷ οὐρανῷ, οἱ ιμπὶ απέκεινται φορεὶν τὴν φύγην, οἱ ιμπὶ απέκεινται φορεὶν τὴν φύγην.* Atque hoc modo notat Olympiodorus in aliis libris Regi; ipse tamen habet εἰπεῖν itemque aliud Scholion, et sanctus Augustinus: *Deposserunt furorem suum.* In quibusdam codicibus est Επίπεδος, quod idem valet. Theodotus redit διάβασιν, cesserunt; Symmachus: *Εξίσταντο φύγεις, σελάρην τὸν φόρον; Αριλα: Επέβαντο τὸν φόρον, cesserunt turbare, seu tumultu ciere, aliique metum incutere et vini inferre, q. d.: Qui vix pacem cum aliis habere poterant, et suā tyranide et malignitate omnes opprimebant ac perturbabant, hos quidem verbantes, aliorum verò bona diripentes, alios denique diversimodè dñeantes, corum tandem perverciatias furorū finem in sepulcro inveniunt; et quorum robur a viris vel labore, vel morbo alive casu fessa et afflicta sunt, ut militum, agricolaram, opificum, infirmorum, in morte quiescent. Unde Seneca mortem describens ait:*

Portus aeterni est placidus quiete; et Euripides apud Stobium serm. 274, malis eam omnibus mederi assent dicens:

Τέ γὰρ θανάτον

Κακῶν μέγατον φέρεται νεκτήστας:

Mors enim

Maximum existimatur malorum esse remedium.

Quibus simila Sophocles edidit, ubi ait:

Ἄλλοι δέ θάνατος λαθοῦσας ιστρός νέστος:

Ultimus morborum medicus est mors.

Denique plenissimè omnium atque elegantissimè una cum rationibus suis deducit ac describit Diphilus in Fragmentis verò aureis, dicens:

Vita hominum res est admodum mutabilis.

Nulla usq[ue] vita est plena quia non sit mala;

Furtus, dolore, morbus, tormentis, metu;

Tantus mala ut medicus mors interreneat,

Requieque fortis hominibus in sonnum dat.

tione *ira furoris* (conf. verbum Proverb. 29, 9), quæ ipsa infra 37, 2, commode capi potest. Eandem notationem, sed transitivo sensu, expressi Syrus et Arabs: *Nani ibi impi cessant ab eo, ut ad iram irritent.* In altero hemistichio, verba שְׁמַרְתָּן aliqui vertunt labores robore, id est, qui robur et vires hominum frangunt, et supra vires nonnumquam a miseria existigunt. Alii Labores violenter (תְּאַתָּה significatione, quia Cohel, 4, id est, qui ab hominibus duris per imperium et vim impunitur, Ac sanè שְׁמַרְתָּן reliqui omnibus, qui huc occurrunt, locis, est nota nonstantibus. Verum interpretatio antiqui unani consensu pro adjetivo eoperunt, ut שְׁמַרְתָּן si plurals participi passi, sciens Poi. שְׁמַרְתָּן idem cum שְׁמַרְתָּן, quæ est forma participi alterius, 2 Sam. 17, 2, Cob. 1, 8. Utrumque notat fatigatum, defessum. Vertendum igitur: *Et illi quieteque fessi robore,* id est, defecti viribus, quorum robur quasi defatigatum erat molestis et vexationibus eratis et improbis (שְׁמַרְתָּן), qui hic immodiè fatigati sunt, illi suavissem manuscendent quietem. Alexandria: *Exi δάσεις οὐκέτι περιείσθησαν, vulgo vetus: ibi requieverunt fatigati corpore.* Hieronymus: *Et ibi requieverunt fessi robore.* Syrus et Arabs: *Et ibi requie frasurit, qui fatigati sunt in vita sua* (Rosenmüller).

Plena similibus sunt poetarum, praesertim tragicorum, monumenta. Sed hic nominis enucleatus expendenda sunt illa textus verba: *Ibi requieverunt fessi robore.* Id altè dictum. Quis enim a robore fessi est, et non potius ab imbecillitate? nam in mundo fortis robore non fessi dicuntur, siquidem à robore nemo viribus deficit, immò à robore robustus et vegetus evadit, et sic indecessus. Verum adverte quid humum robur imbecillitas instar est; et sic viri isti praepotentes et validi non fatigant et cadunt ab imbecillitate et impotentiā, sed à potentiā et robore fessi sunt, ab humana gloria in gloriam, ab humano robore fessi, ab humana salute infirmi.

Tropologicè hic locus optimè ad viri justi quietem, quam inordinatum mortificatione passionum obtinet, referri potest. *Ibi enim, id est, in mystica illa solitudine (de qua superioris versu 14, paulo ante egimus) in quam viri justi a strepitu peccatorum fugit, et ab omni se perturbatione curiarum temporalium abscondit, in quā hī qui erant quondam *impīi*, sed jam per Deī gratiam ab impietate liberati atque ad justitiam et pietatem informati sunt, cessant à tumultu viatorum, quia ne ab illis perturbantur semelipsos ab omni peccatorum labi diligenter expurgant, et ab omni criminis clamore se segregant, et procul elongant. Et ibi fessi, seu rerum mundanarum pertusi, robore divina virtutis, que ipsos ad secularia induunt atque ad spiritualia fortes effici, lati exultant, resque *requiescent*, quoniam virtutum dixit cunctis nullo amplius voluptatum aut honorum desiderio importuneantur.*

VERS. 18. — ET QUONIAM VINCIT PARITER (I) SINE MOLESTIA NON AUDIERUNT VOCEM EXACTORIS. Septuaginta vertunt: Ὡρευούσαν διὰ τὸν οὐρανὸν τὸν περιπάτον, Pariter autem seculares non audierunt vocem exactoris. Ubi seculares idem est quod temporales, rebus et negotiis secularibus seu temporalibus a transitoris et terrenis addicti, qui in Scripturā filii hujus seculi appellantur. Significat ergo tales negotiatores, qui in hoc seculo valde distractiuntur, et in continuis laboribus versantur, ac sollicitudinibus austri, que curis excruciantur (praesertim quando tempus

(I) *Vincit*, pariter, sine discriminē omnēs, ut Ps. 14, 5, 7, 6, 8. Alexandrinus: Ὀρευόμενος, quod Hesychius ἤρχε, *simil*, explicat. Lexicon veteris, Drusio citatam: Ὁρευόμενος, universi, uia, pariter, gregari, *simil*, ΟΡΕΥΟΝ, *vinci*, qui è vincere opus durum faciunt, ut qui ad metallū aut aliam id genus duram serviriunt, ut opus grave dannabuntur, quibus assidūe astabat, qui opus illi securius exigeret, ΕΓΓΙΩΝ, *exactor*, *ergo iusta*, ut Exod. 5, 7, 5, 6, 10. Zach. 9, 8. Alexandrinus: Ορευόμενος, quod Vulgata velut *exactoris reddidi*, nec alter Heronymus. Illa vero non tantum qui tributa et *rectigilias exigit*, sed omni omnino, qui opera exigit, et moras casigat, cessationem significatur. Aquila ἀπεργούσας, Symmachus: ἀπεργούσας, *exactoris*. Arabs: Qui ead ad servitum, seu obsequium adgit. Exactioris autem *robor*, clamor tributorum, quia multis clamoribus instabant, verbis duris et imperio miseros videntur. *tranquili sunt*, securi, non ultra metuentes vincula duriora, in quibus hic tenebantur. (Rosenmuller.)

solvendis nominibus prestitum jam elapsum est, et rigidus exactor cum tabellis instat, et ni extempò id quod debent solverint, obviro eos collo ad tribunal trahit, et in jus ambulare compellit) per mortem omni molestia curisque liberari, nec ullam in sepulcro exactoris vocem amplius percipere aut pertimescere, quam dum vivebant pessimè oterant. Hunc genuinum hujus loci sensum esse patet ex aliis versionibus et ipso Scholiū septuaginta interpretum, quod sic habet: Εἰς γέρας τὸν δὲ ἐλαῖον ταρσούσις; τὴν τραχεῖσσαν ἄποδην ἀπαλλαγήν, Ιlli enim sunt qui à seculo oblerunt ab exactori molestia liberati, Ubi obliter nota vocem acri, id est, etiam sive secundum, apud Septuaginta, ut et in textu Graeco novi Testamēti, non semper in stricta sua significacione sumi pro *eternitate*, sed frequenter sumi pro extensione se duratione ipsa temporis, et hoc modo *elaios* vocari id quod in hoc seculo sive tempore transit. Sic quod apud S. Paulum in Epist. ad Timotheum et ad Titum est τὸν γέρας τὸν ελαιον, Vulgata vertit: *tempora secularia*. Ceterum Aquila magis conformatur Vulgata: *καὶ διὰ τὸν ελαιον*, *Simil* vincti sine molestia fuerunt, seu prosperi sunt; Symmachus, οὐαὶ δεσμοί, δέσμοι, *stolidi in vinculis habitū*, *turbationē liberi*. Pro voce autem φερόμενη, qui utinam Septuaginta, et propriā est tributi seu *rectigilias* exactoris, Aquila vertit ελαζούσας, quod idem quidem valet, sed quid communius videtur se generali: Symmachus reddit *intransigentem*, cogitans et extortus.

Significat ergo Jobus se optare mortem tanquam portum placide quietis, ut vel cum illi saltem, qui in hac vita propter se alienum in carcere detrahantur, et ab exactoribus plurimas molestias sustinerentur, cogebantur, in sepolcro ab omni vexatione libertatem aliquando possit conquiesceret.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4 Moralium cap. 54, haec viris justis accommodat, qui *quondam quidem vincti in omnibus desideriis*, sed nunc subsilio gracie divinae à *nebulis peccatorum soluti sine vincente aut perturbante concupiscentia molestia tranquille vivant, nec audiunt vocem exactoris*, diabolī scilicet tentant, aut mundi, aut carnis ad malum trahentis et peccati consensum, quasi *rectigilia quoddam*, exigentis. Secularis quidem diuin adhuc in vivis sunt hanc exactoris vocem frequenter audient; sed *in iusti etiam si non exaudiant, neque in peccatum sibi propositum consentiant*. Huius ergo exactoris vox, ut S. Gregorius utar, est tentatio miseris suggestionis. Auditum autem vocem miseri exactoris cum eius tentatione pulsamus; sed non exaudimus, si pulsanti resistimus. Audit enim qui tentationem sentit; exaudit vero qui tentationem consentit. Dicatur itaque de iustis: Non exaudierunt vocem exactoris, quoniam suggestionem ejus nisi audiant, quis tentantur, non exaudient, quia consenserit contumentur.

VERS. 19. — PARVUS ET MAGNUS (I) IBI SUNT, ET SERVUS LIBER A DOMINO SECO. Concludit hic sententiam, et (I) *parvus et magnus illuc est*, (Rosenmuller.)

COMMENTARIUM. CAPUT III.

quam nonnulli fuisse deduxit, ostendens omnes morte aequales fieri, quippe que natura lege tenuiores homines principibus ac potissimum quibusque regibus exasquet, juxta illud Horatii lib. 4 Carm.:

Mors sceptris ligonibus aquat.

Mors a quo pulsat per pauperum tabernas.

Regnique turres.

Quibus consentit illud poeta Graecus:

Kροκός γῆρας ἄπτατο, πένθον τε, καὶ βασιλέων:

Communis locus manet omnes, et pauperes, et reges.

*Quae sane magna consolatio est illi qui hic in misericordiis versatur, et cum adversa fortuna conficitur, quibus mors in votis est tanquam presentissimum malorum omnium remedium. Dum enim spiritu homini fruatur, necesse est ut qui fortuna sunt temeraria non raro à potentioribus incommoda sustentant. Et qui aliis servilem operam et libertatem suam addixerunt, recusare non possunt quin cum duris plerunque conficitur ingenii, et graviora subeant quā vel ingenuis pudor honeste ferre vel mortalis infirmitas tolerare commodè possit. At ubi semel ex hâc mortali vita decesserint, quod humnam attinet economiam, aequalē omnes sororūt conditionem. Quenadmodum enim in morte regum et optimatus insolens ambitio et tyrannicus cessat domitus, ita quoque pauperum et plebeorum serviliis ac misera conditio finit capit. Id quod praetare Seneca in Consolatione ad Martiam cap. 20, hi versibus docet: *Mors servitum invito domino renuntiat, hæc captivorum catenas laxat, hæc è carcere educt* (i) *hæc imperium impotens veterat, hæc est in quo nemo humiliatorem suam sensit, hæc que nulli perciperit, hæc nulli alieno fecit arbitrio, hæc ubi res fortuna male divisi, et sequo juve genitos alium ali donavit, exasquet omnia.**

Anagogicè in hanc spiritualis solitudinis seu tranquilitatis domum, de qua superius ad versum 11, egimus, non tantum magni, verum etiam pravi recipiuntur, quia unusquisque pro mensura virtutis a servitudo peccati liberatur, et in requiem a vanis desideriis admittitur. Non enim solis sanctis, qui Deum nunquam gravis offendunt, sed peccatoribus etiam per penitentiam conversis eterna celorum habitatio parata est. Ibi parvus licet non in loco magnorum, tamen in cădē domo cum magnis Deo donante veteris est; ubi iam liber ab omni servitudo peccati nullā magnorum invidiā tangetur, et nullo labore consumetur: *Quia in illa beatitudinis regione, ut ait S. Prosper, lib. 1 de Vitā contemplativā cap. 4, nec majoris meriti sibi aliiquid quisquam arrogabit, qui arroganter ibi nulla erit; nec superiori inferior invidebit, quia ibi invidus nullus esse poterit.*

Mirandum sane in futuro beatitudinis regno, ubi tranquillitas summa, pax imperturbata, felicitas perfecta, ubi nullus invidiae, nullus tristitia: locus est, dici nihilominus ibi esse parvos et magnos. Ubi enim parvi magnique differentia est, qui fieri possit, ut q. d.: *Tam magni quam parvi ex aequo illi sunt.* (Rosenmuller.)

parvi ad majorum dignitatis non adspicunt aut afficiant? Quis tollet à parvis illis desideria majoritatis et inde ortam tristitiam, si non adipiscunt que concupiscunt? Veruntamen ibi parvi sunt, sed qui perfectissimum hominis rationem possident, quā sit ut nemini invideat, sed suum lucrum repenteat quidquid in aliis magnis existere conspexit. Pulchritudine concordie sanctorum in gloria inaequitatibus exponsimus D. Gregorius libro 4 Moralium cap. 51: *Quia, inquit, in hac vita nobis est discreto operum, et erit in illa discretio dignitatum: ut qui hic aliis aliū superaret merito, illi aliis aliū retributione transcedat.* Unde ait Joan. 4, 2: *In domo Patris mei mansiores multa sunt.* Sed in iisdem multis mansionibus' erit ipsa retributionem diversitas concors, quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non accepit, hoc se accepisse in alio exultet. *Qui quid perfectus exigitari possit?* Fallar si hominis perfectio ultra possit ascendere, quā ut ex charitatis perenniat, quā sibi acceptum tribuat id quod alteri donatur, et quasi de proprio sic letet de fratribus Iero. Quod enim vera perfectionis sit, sicut in hoc seculo maligni raro reperiunt, ita in celo perfectissime inveniatur. Unde D. Ephram lib. de Timore Del cordatē monet: *Promotioni fratrum ne invideas, ait enim Scriptura 5. Joan. 4: Majus gaudium non habeo, quām ut audiam filios meos in veritate ambare.* Quidquid scilicet in illis videbat perfectum, id summum putabat vir divinus. Quō spectans quoque sponsa in Cantico siebat cap. 1, 5: *Exultabimus, et laetabimur in te.* Ubi non solū de sūa ipsius, sed de omnium etiam aliorum latitū quasi de propria sibi congratulatur. Quamobrem eleganter Philippus Abbas lib. 1 in Cantica, cap. 15: *Tantus, inquit, ejus amor eternum vel perficere non vereatur, nec damnum suum putat, si ad anandam illum altera provocetur.* Merito sane perfecta Dei sponsa non damnum, sed lucrum suum estimat id quod boni in aliis regnum intuetur. Unde sanctus Paulus ad Philippienses scribens cap. 4, 1, *Itaque, inquit, fratres mei, carissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea.* At cur illos gaudium suum et coronam suum vocat, nisi quia quid ipsi gaudent in Domino ac corrontur, id summum reputat? Eodem spiritu et sensu D. Bernardus in Apologiā ad Guillelmum omnium sacerdotum ordinum virtutes in sua numerare non refutat, dum ait: *Dominus regnatur etiam a me, carum omnes ordines laudent, omnes non tenet?* Laudo enim omnes et diligo, ubi p̄r vivitur in Ecclesiā. Unum opere teneo, ceteros charitate. Facit autem charitas, ut ne illorum quidem fractu fraudet, quorum instituta non sequitur. Plus aliud dicam: Tu tibi cautē age, potest autem contingere, quia tu frustra laboraveris; ut autem ego frustra diligam et bonum quod operaris, fieri non potest. Quid sapientius? Id quod S. Bernardus dicit de virtutibus sacrorum ordinum puta dictum de omnibus bonis que in proximo reluent, in quibus dūm per charitatem gaudes tanquam de propriis, eorum tibi certum ma-